

A költői nyelv névutóhasználatáról

Az irányhármasságban megmutatkozó térbeli viszonyokat a gondolkodás elvont viszonyok kifejezésére is fel tudja használni (SIMONYI 1888: 16; ZSILINSZKY 1991: 444). A névutókkal kialakított szerkezetek révén számos sajátságos helyzetet, állapotot és így tovább lehet kifejezni. A szerkezeti megoldások, felépítések nagy része már a XIX. századi írói-költői nyelv használatában megvolt, a nyelvi változások természetesen e körben is észlelhetők (SEBESTYÉN 1965: 21). Valamely költői nyelvben az is vizsgálatra érdemesnek látszik, hogy a névutóhasználatban van-e bizonyos egyedi sajátosság, van-e különbség egyes költők nyelvében ebben a tekintetben. Ha időben és stílusban különböző költői nyelveket választunk összehasonlításul, nagy(obb) eséllyel várható a különbözőségek és a sajátosságok megmutatkozása.

Petőfi Sándor nyelvhasználatát a PSz. jóvoltából több tekintetben vizsgálhatjuk, ugyanígy névutóhasználatát. E névutóhasználat mellé Füst Milán verseiből az Újak címen közöltek névutóit tekintem át, ezek adják a vizsgálandó alapanyagot (Füst 1969). Ezek mellé állítom Weöres Sándor ciklusának, a Rongyszönyegnek 1–160-ig számozott verseiből a névutókat (Weöres 1970), ezeket nem közlöm szövegmetsetben, de versszámukat és a lapszámot megadom. A névutócsoportokon belül a kötetekbeli előfordulási rendet követem. Két pont jelzi a szöveg megszakításokat, s mivel a PSz. ugyanezt a jelölést alkalmazza, az abból származó idézetekben és egyéb esetekben a megszakításokat [...] jelzi.

alá

(1) *..felszállottam / Mélységes éjszakámból sáppadt arccal, fel a nap elé, a fény alá... (Tél, 17)*

(2) *...s a hold alá szalad nyavalyássa melegedni. (A mélyen alvó, 43)*

(3) *A hant alá / Ne menj nehéz búcsúval. (Intelem az aggastyánhoz, 85)*

Mindegyik szerkezetben megfeleltethető a névutó a PSz. „I. 1. ’vmi alatt (1.) levő helyre” jelentésnek. Ugyanakkor a Füst Milán-i használatban a *fény alá* szerkezet nem valóságos helyet nevez meg, mint ahogyan a *Mélységes éjszakám* sem ilyen dolog, kettejük között ellentétes szimbólika van. A *hold alá* szerkezet annak a (meg)fordított világnak a következménye, amelyben a vers alvója léte-

zik: a **nap alá* jelölhetné a valóságos helyet. — E névutóra a Weöres Sándor-i szövegekben nincs adat.

alatt

(1) *..úgy dőltek el a [hírhözök] a fák alatt..* (Levél Oidipusz haláláról, 51)

Ez a használat megfelel a PSz. „(fával, bokorral kapcs.) ’a lombzat alatt’” leírásának.

(2) *..S hol békesség csorran a hegy alatt..* (A völgyben, 72)

A PSz.-ban: „5. ’a szóban forgó hely v. település közvetlen közelében, külső szélén’”, ha a *hegy alatt* szerkezethez nem a *békesség csorran* metafora tartoznék, köznyelvi alakulat lehetne: **patak csorran a hegy alatt*. A lírai helyet (a lehetséges irodalmi világban megnevezett helyet) tehát nem a *hegy alatt* szerkezet, hanem a hozzáépített metafora együttesen jelöli ki a nyelvi megvalósítás során. Az ún. valóság (poszt)modern értelmezésére lásd: BÓKAY 1997: 259).

(3) *Habok a köd alatt* ([cím], 77)

„3. ’vmitől takart, fedett helyen’” — írja a PSz.

(4), (5) *..mint a hab fut el, melynek nyomavész / A köd alatt, a gomolygás alatt..* (Habok a köd alatt, 77)

E két adatban az *alatt* megegyező használatú a (3) számjelzetűnél leírttal, a *köd alatt* szerkezet már a verscíműtől is mintegy visszacsatolva kap bizonyos szimbolikát, illetőleg nyomatékot, amelyet a *gomolygás* mint a *köd* (textuális) szinonimája ugyancsak megkap. Mindezt erősíti a teljes Füst Milán-i lírában szereplő *köd* szavak képbé építési rendszere (BÜKY 1989: 133–46). A *gomolygás* magának a tulajdonságnak, amely a ’köd’-re vonatkozik, metonimikus megjelenítése, így a (4) és (5) jelzetszámú szerkezeteknek egymást nemcsak erősítő összekapcsolása alakul ki, a referenciájuk is azonos.

A Weöres Sándortól minta gyanánt vett versanyagban a következő *alatt* névutós adatok vannak: *szék alatt* 14/368, *bokor alatt* 50/385, *fák alatt* 78/397, *ég alatt* 112/413, *mennybolt alatt* 112/413, *holdvilág alatt* 142/427. Ezek rendre olyatén lírai helyet segítenek rögzíteni, amelyek nem térnek el a nem költői nyelvhasználatától, legfeljebb a *holdvilág alatt*-ban van némi egyediség.

alól

(1) *Csak orruk látszott ki a köd alól..* (Habok a köd alatt, 77)

A PSz.-ban megfelelő leírás: „2. ’vmi által fedett helyről’”. A szövegmetset az *alatt*-nak a (3), (4) és (5) jelzetszámú darabjaihoz tartozik a képépítés szempontjából. Helyhatározása köznyelvi.

(2) *..áradni fog / Szívemből éneke, akár a nagy vizek / S a hold alól a szél / Máris ringatná hajjaim...* (Hajnal előtt, 83)

Erre a használatra a PSz. „1. ’vmi alatt levő helyről’” jelentésmeghatározást ír. A szövegdarabban a **szívből áradó ének*-et a költő *hajjaim*-nak nevezi, hiszen: *éneke, akár a nagy vizek*. S e *vizek*-et valóságos ’vizek’-et részükkel, te-

hát a *habjaim*-mal viszi tovább a szemantikai haladványban. A szél a hold alól ezért azután ringathatja a valóságos habokat mint ábrázolt tárgyiasságokat (INGARDEN 1930/1977: 228–9).

Weöres versciklusában két előfordulás van, köznyelvi megfeleléssel: *Nád alól* 69/393, *eresz alól* 142/426.

át

(1) *Egy szegény koldús érkezik a légen át, / Ki tévelygett a tengerek s hegyek felett..* (A névtelen iszik, 33)

A PSz. szintén tartalmaz effélét: „3. a) (a) légen át ’a levegőben nagyobb utat megtéve’”, Petőfinél azonban darumadarak szállnak így. A Füst-vers látomásában egy koldus teszi meg így az utat.

(2) *Hisz látlak máris ködön át, mely a fájdalomé, hogy elindúlsz / S mégy húnyt szemeiddel sosem járt utakon.* (A mélyen alvó, 44)

Voltaképp ’vmely közegeen áthatolva’ jelentés van itt, ez megfelel a PSz.-ban a *keresztül* névutó 2. jelentésének, lásd ott. A *fájdalom köde alapmetaforában a *fájdalom* ’lelki szenvedés’, amely sírást okozhat, s így a látás homályosságát (BÜKY 1989: 138–9).

A Weöres Sándor-i adatok köznyelviiek: *szántáson át* 6/365, *városon át* 17/369.

elé

(1) *..felszállottam / Mélységes éjszakámból sáppadt arccal, fel a nap elé, a fény alá... (Tél, 17)*

Az *alá* (1) számjelzetűvel megegyező térviszonyokat alakít a költő. A PSz.-ban „1. ’vkinek, vminek eleje, elülső része, ill. arca felőli helyre’” jelentés van, a napot ebbe éppenséggel behelyettesíthetjük, hiszen legfeljebb csillagászati értelemben lenne értelme valaminő különbségtételnek. A *fény alá* szerkezettel való kapcsolat nyilvánvaló, a nap a fény kibocsátója, birtokos és birtok viszonya van e metonímiában, ezért erősítő hatása van az azonos szerkezeteknek, amelyek izotópiát teremtenek.

(2) *Félig vakon állt a hegyen, csupa sugárzásba merülve, — ősz haját verte a szél is / S pisla szeméből könnyei hullottak az Istenség magasztos lába elé.* (Öregség, 21)

A PSz.-ban „2. ’(személlyel, testülettel) szemtől szembe’” leírás csoportban „Isten elé megy v. lép” szókapcsolat van. Itt az átkot mondó öreg — mondhatni — távol áll az Istenségtől, akinek nagyságát az is jelzi, hogy az öreg görög könnyei csupán (szinekdochés megnevezéssel) lábai elé hullanak.

(3) *Egy részeges ajtóm elé vizelt..* (Ballada az elrabolt leányról, 55)

A PSz.-beli megfelelés: „1. b) ’vminek külső oldalára’”.

(4) *..a negyedik nagy évezredben / Kibonthatja gyümölcsét [a cédrus] e nagyvilág elé.* (A magyarokhoz, 63)

Szintén a PSz.-beli 2. jelentéscsoporthoz tehető használat. A szimbolikus cédrus hiperbolikus cselekvése: nem egyes emberek, hanem minden ember (vagy létező) elé tárja gyümölcsét, a gyümölcs is (szinekdochés) túlzás, tulajdonképp 'virág'-át. — E névutóra nincs a Weöres Sándor-i szövegművekből adat.

előtt

(1) *...s akiknek nem telik olajra, / Szegény varrónők tüje az éjben néked táncol az ablak előtt..* (A holdhoz, 27)

A verscímmel már eleve megszemélyesített holdat jelenti a *néked* személyragos határozószó, így a varrónők tüinek tánca e holdnak van ajánlva; a PSz. „1. b) 'kapu, ajtó, ablak külső oldala felőli helyen'” jelentésleírással egyeztethető ez az adat.

(2) *S olybá tüntél vón' akkor magad előtt is, mint az oroszán...* (Copperfield Dávidhoz! 30)

Megegyezik a PSz. értelmezésével: „2. c) 'vmely személy, hatalom v. testület ítélletének kitéve'”.

(3) *...S képzelmed előtt sok ezer munkásod lágy alázata .. kergetőznek vala..* (Copperfield Dávidhoz! 30)

Van hasonló használat a PSz.-ban: „3. 'érzékelés, tudat számára jelenlévő módon' [...] *képzelet előtt* könnyü, kerengő [álomképek] .. a napvilágban jelképként lengenek el az ábrándos képzelet előtt”.

(4) *Homályos udvar ez, amelyre gondolok. / Itt éltem én e lét előtt, tudom.* (Köd előtte, köd utána, 34)

A létezést mint állapotot értve megfeleltethető a PSz. „8. c) 'vmely állapot, viszony létrejöttét megelőzve'” leírásának.

(5) *Egy asszony állt a kút előtt és bölcsőt ringatott...* (Köd előttem, köd utána, 34)

Az előző szövegdarabbal összefüggésben elképzelt látvány, benne ábrázolt tárgyiassággal, amely valóságos helyzetnek felel meg. A jelentés egyeztethető a PSz. „1. 'vkinek az arca, ill. vminek az eleje felőli oldalon'” jelentéssel, amelynek b) csoportját az (1) jelzetű szövegdarabnál idéztem.

(6) *(Lásd Ábrahám is felállt az angyal előtt...)* (A Mississippi, 39)

A szótárban: „2. 'szemtől szemben vkivel, vmivel' | (tiszteletadás, ill. megalázkodás kif-eiben) vki, vmi előtt [görnyedezik, leborul stb.]”.

(7) *..kinn a házatok előtt az őr..* (Levél a réműletről, 53)

Ugyanaz a jelentés, mint az (5) számjelzetű előtt.

(8) — *„S ha mint csillag dörögnél is el az arcom előtt..”* (A fegyenc fia, 60)

Az (5) és a (7) számjelűeknél idéztem a PSz. megfelelő jelentésleírását. — Itt jöllehet valóságos a hely meghatározása, a költeményben bizonyos túlzás a „mint csillag dörögnél is el” kifejezés és az „arcom előtt” közötti viszony.

A Weöres versciklusban egy adat van: *alkony előtt* 108/410, amely köznyelvinek mondható.

felé

(1) *„Könnyű és fájdalmas pillantást vetek majd a dombok felé.. (Barátaimhoz! 49)*

A PSz. idevonható párhuzama „2. ’vmely megnevezett irányba fordulva’ [...] | (néz, tekint stb.:) [...] pillanatot vetve ama felé”, a Füst-versben szereplő dombok megnevezés az ott élő személyek neve helyett áll (metonímia).

(2) *„s elméjük rúdját megfordítaná a gondjaik felé! (Levél Oidipusz haláláról, 51)*

A PSz.-ban leírt jelentés: „1. c) (átv) ’a megnevezett elvont cél irányába’”. A Füst Milán-i szövegmetset teljes képe a lovas kocsival való közlekedésmódból való, vö. *a kifele áll a szekere rúdja* szólással (O. NAGY 1966: 623).

(3) *„fordúlsz a törpe nép felé.. (Panasz, 80)*

A *fordul vmi felé* szókapcsolatot és hasonlókat a PSz. 1. d) alatt jegyzi, vö. PSz. *fordul* 2.

(4) *„Kocogtam nemrég társaimmal .. Madrid felé. (Levél a réműletről, 83)*

E használat is megvan a PSz.-ban: „1. ’vmely megnevezett irányba haladva (hogy eljusson oda v. addig)’”.

(5) *„S vad riogással kergetitek fáradt lelkemet egyre a célja felé? (Egy teszszáliai költő az Erinniszekhez, (84)*

Az 1. c)-vel való egyezésre lásd még a *felé* (2)-t is. — Weöres Sándortól nincs adat.

felett

(1) *Nagy urak órája egy kastély felett.. (Barokk elégia: Búcsú mesterségemtől, 87)*

A PSz. „2. ’vminek a felszínén v. tetején; rajta’”, illetőleg a „2. a) ’vhonnan felmagasodva’” jelentéstípushoz köthető, ha toronyóráról van szó.

A Weöres Sándor-i előfordulások: *völgy felett* 42/381, *hó fölött* 112/413. Van a Rongyszőnyegben *fölé* névutó is (*kosár fölé* 113/414), amely viszonyt Füstnél nem volt, és van *felől* (*kelet felől* 132/422) is. Mindezek köznyelvi jellegű használatban vannak.

gyanánt

(1) *S ha majdan olvadt tűzcsepp gyanánt lehullok fenn a lázas firmamentumon... (Panasz, 80)*

A PSz. ide tehető jelentésleírása: „1. a) (képekben) ’a megnevezett dologhoz hasonló minőségben v. funkcióban’”.

Weöresnél nincsen ez a névutó, ellenben szerepel a Füst Milánnál elő nem forduló *iránt*: *Az iránt, ki küldött* 30/375.

körül

(1) *S a feje körül tompa derengés.* (Öregség, 22)

A *feje körül* szerkezet a PSz.-ban is megvan, jelentésmegadása: „1. a) 'körben elhelyezkedve'”, a Füst Milán-i szövegdarabban némi allúzió van, a tompa derengés 'mandorlá'-nak érthető a szövegösszefüggésben. — Weörestől nincs adat. Viszont használja a *kívül* névutót: *kívül az időn 7/365*.

közben

(1) *..a gabonának dicsérete közben / Végezzétek el e kétes térségen futások...* (Habok a köd alatt, 77)

A PSz. „II. 1. 'vmely cselekvés, történés tartama alatt'” jelentés ad. A *futás* 'élet(pálya)' jelentésű a versben (BÜKY 1977), s a *gabonának dicsérete* kifejezés allúzió a különféle mitikus jelképekre.

között ~ közt

(1) *S ha felhőid közt olykor eléd járúl egy-egy emberarc..* (Szózat az aggastyánhoz, 115)

„2. 'vmi(k)nek a halmazában, tömegében v. csoportjában'”, a Füst Milán-i használat képből van, a *felhők* a megszólított aggastyánnak 'komor hangulat'-át jelenthetik. Petőfinél valószínűsített jelentéshasználatú *felhők közt* is van.

(2) *..e vad fogat .. a nemlét boldog őslakói közt megáll.* („Ha csontjaimat meg kellett adni”, 32)

Szintén a 2. jelentéscsoportozathoz tartozó használat, 1. *között* (1).

(3) *..dúrva kezek közt is lágy maradtam.* (Levél a réműletről, 53)

Petőfi nyelvhasználatából is idéz a szótár *kezek között* szerkezetet: „1. 'vmi(k) v. vkik által határolt helyen'”. A *kezek* metonimikus használatban van, a szövegmondat-metszetben a *dúrva* jelentése kétfelé húz, a *kezek* jelzőjeként 'nem finom', a *lággyal* ellentétben 'goromba (ember)'.
(4) *Borág s borostyán közt..* (Oh latin szerelem! 58)

Szintén a PSz. 2. jelentésleírásához köthető, 1. az (1) és a (2) jelzetszámú *között*-nél.

(5) *..félálom és e sárga derengés között úgy fusson el életünk is..* (Habok a köd alatt, 78)

Az első jelentéscsoportozathoz tartozik. A félálom és a derengés különböző entitátsáit összekötve lírai helyet határoz meg a költő. A jelentést 1. a (3) jelzetűnél.

(6) *..S a dicsőség nyugalma, mint az áradás fog elömleni ég és föld között..* (Kutyák, 81)

Ugyancsak az 1. jelentéshez tartozik, 1. fent. Petőfi használatában is megvan az *ég és föld között* szerkezet, melyet (*kép*)-nek minősít a PSz.

(7) *De rád is néztem olykor csupa könny között...* (Végrendelet feleségemnek, 86)

Hasonló használatra a PSz. „5. d) ’vmilyen (lelki)állapotban’” jelentést alapít meg.

(8) *S a lelkek órája is én voltam a sok között.* (Barokk elégia: Búcsú mester-ségemtől, 88)

A „3. a) ’mely fajtában, típusban’” leírás után a PSz.-ban is van *sok (más egyéb) közt* szerkezet. Állandó kifejezés, sajátos lírai célt nem szolgál.

Weöres Sándortól a következő használat idézhető a mintaszövegből: *fény sávjai közt* 21/371, *tűz ágai közt* 21/371, *sás közt* 54/386, *varjak közt* 80/398, *falomb közt* 91/402, *kórók közt* 104/208, *ág közt* 112/412, *kettő közt* ’két út között’ 147/430; *tett között* ’cselekvés között’ 155/435. Azt mondhatni, valóságos helyek, dolgok közötti helyzet leképezésére szolgálnak a névutós szerkezetek, különösebb lírai hely vagy állapot nem mutatkozik.

közé

Csupán a Weöres-ciklus versanyagában fordul elő: *ég-föld közé* 159/438. (PSz. „1. ’vmi(k) v. vkik által határolt helyre v. térbe’”.)

mellé

(1) *Ülj le hát a kályha mellé.* (A névtelen iszik, 33) A PSz. „1. vki v. vmi mellett (1.) levő helyre’” és az „1. b) ’vmi elé’” értelmezésekhez köthető használat, köznyelvi alakulat.

(2) — *Vigyetek a Mississippi mellé.* (A Mississippi, 39)

A PSz. 1. alatt lévő leírással egyezik, lásd fent.

(3) *Haki pedig odaállna füled mellé s énekelne néked.* (Panasz, 80)

A *füled* metonimikus használatú, ugyancsak a *mellé* 1. jelentéshez tartozik.

mellett

E névutó is csupán a Weöres Sándor-i versanyagban fordult elő: *Duna mellett* 74/394, *Ámor kútja mellett* 156/436. Mindkettő köznyelvi szerkezetű, utóbbi azonban egészében képes értelmű. (PSz. „2. a) ’víz partján’” és „2. b) ’vmi előtt’”.)

mentén

(1) *..az Arany Partok mentén / Most gondtalan csatangolsz.* (Egy magános lovas, 41)

Az ÉrtSz.-ban névutóként szerepel, de a MMNyR.-ben nem, mint SEBES-TYÉN rámutat (1965: 23). Megvan a JuSz.-ban: *mentén ~ mentében* névutószerű minősítéssel (6+1 előfordulással): „A szóban forgó hosszirányú folyó, építmény mellett, vele párhuzamosan”. — A mai újságnyelvben, a publicisztikai zsargonban az elmúlt évek divatossá tették a *mentén* használatát: „...az értékek mentén végrehajtott polgárosuló rendszerváltás idején” (Magyar Nemzet, 1998. I. 3., 17); „[A kisebbségekre] vonatkozó szabályozás alapvetően két *logika mentén*

valósulhat meg” (Magyar Nemzet 1998. I. 13., 10). Nyilvánvaló: a *mentén* használatának elburjánzása eddigi ritkaságának következménye, a ritkán előforduló szavaknak nagy a hírértéke, stílusértéke; számos a hasonló divatszó: *felvállal*, *kötődik* stb. — A Weöres Sándortól vett versanyagban nem fordult elő *mentén* névutó.

mögül

(1) ...*alattomosan világított [a víz] a sűrű köd mögül*. (Habok a köd alatt, 77)

A PSz.-beli „1. ’vmi mögött (1.) levő helyről’” értelmezéshez tehető. A szövegdarabból is észlelhető a költő képalkotásának egy része, az alattomosan világító víz előzőleg ugyanis „lapúlt, sunyított és figyelt”, vagyis olyan viselkedést ír le a költő, amely kutya(k)ra jellemző. Talán az *alattomosan világított* szerkesztmény is ilyen, tudniillik a kutya szemére vonatkozhatik, hiszen „[a víz] sárgán lapúlt”. E képről részletesebben BÜKY 1997: 58. — Weörestől nincs adat e névutóra.

múlva

(1) ...*S néhány évszázad múlva felszánt a földművelő*.. (Egy hellenista arab költő búcsúverse, 91)

Az efféle használathoz a PSz. „’a megnevezett idő(szak) eltelte után’” jelentést ír le, amely megegyezik a köznyelvivel. — Weöres versanyagában nem fordul elő.

nélkül

Csupán Weöres Sándortól van adat: *teste nélkül* 46/382. A szöveggörnyezet általánosan ismeretes képzetre épít: „...mint az álom / szállok soha nem volt tájon / hol a lélek teste nélkül erre-arra jár.”

túl

(1) *Tán az álombéli lángoknak ama tájékát figyeled, hol a nap / Aranyabroncsokat ereget, sötét tűzkarikákat hajigál s gyorsan kavarogva / Füstöt vet a fény s eliramlik... S ami túl van az alkonyaton, / Derengeni kezd és szinte felmagasztosúl*. (Egy magános lovas, 41)

Ehhez az adathoz leginkább a „2. (átv) ’vmely időpont, ill. esemény után’” értelmezés köthető a PSz.-ból. A Füst-vers idézetéből látható, hogy az *ami túl van az alkonyaton* kifejezés nem könnyen értelmezhető entitás, esetleg a ’hold’ körülírása is lehet, hiszen több Füst Milán-versben is szimbolikus-allegorikus szerepe van (Oh holdözön!, Levél az ifjúságról és így tovább). A titokzatosság, amely a jelen idézetben a túlvilágra is vonatkoztatható, többször körüllegi a Füst-i holdat... — Lehetséges más értelmezés is, több is. Ezekből egyre utaltam a túlvilággal, amely derengeni kezd az álombéli lángok tájékán. Mindenesetre a

lírai (hely)határozás megteremtője a szóban forgó szerkezet. — A Weöres-versekből a *túl*-ra nincs adat.

után

(1) *Lelkendezés voltam, mondhatatlan / Vágyakozás s olyas után, amit nem ismerhettek...* (Barátaimhoz! 49)

A PSz. megfelelő értelmezése: „7. (átv) ’vkinek, vminek a megnyerésére, megszerzésére törekedve’”, van *vágy(akodik) vmi után* szerkezet is a szótárban, tehát a vonzatosság grammatikai tulajdonsága a szerkesztménynek. — Weöresnél nem fordult elő a versenyagban.

A Füst Milán-i idézetekben a *fény alá, hold alá, hold alól, nap elé, felhőid közt* és az *alkonyaton túl* voltak azok a névutós szerkezetek, amelyek (esetleg csupán részben, mint a *felhőid közt*) önmagukban is, tehát a szöveggörnyezet képi avagy képi természetű segítsége nélkül sajátos viszonylatok kifejezői. Segítik azt a költői folyamatot, amelyet FÓNAGY (1999: 491) így ír le: „A költői szóhasználatból kiindulva is a varázstevékenység felé vezet az út. [...] Azonosítja [a költő] a valóságot a valóságot leképező hangokkal, szavakkal, mondatokkal [...]. A Füst Milán-i lírában a fentiekben kiemelt névutós szerkezetek az olvasóban a valóságleképezés nyelvi gyakorlatának képzetét keltik, s így tudatosul, hogy — egy példát véve ide — a lírai én felszállott mélységes éjszakájából a *fény alá*, amely szimbolikus is, akár a *mélységes éjszaka*, és ’fény alatt lévő hely’ is. Ez utóbbi — úgy, ahogy leírható szótári jelentés(féle) — a nyelv grammatikai és lexikai tulajdonságaiból ered. Az imént felsorolt sajátos költői használatú névutós szerkezetek végeredményben mind hasonló szerkezetűek és jelentésfelépítésűek. Feltehetőleg véletlen, hogy (a Füst Milán-i líra mintegy felében) rendre helyet kijelölő fajtájú névutóhasználat tartozik ide, bár a térbeli viszonyok, amint említettem a bevezető sorokban, kezdetben a legfontosabbak a gondolkodásban. — A *tűzcsepp gyanánt* szerkezet lírai állapotépítő, szöveggörnyezetével metaforát eredményez, ám nem hoz létre lírai teret, nem (lírai)hely-építő.

A Weöres Sándor-féle versenyagban, amely eleve más természetű, mint a Füst Milán-i (meg természetesen a PSz. mint alapminta), alig akadt (lírai)állapot-építő, talán a *fény sávjai közt, a tűz ágai közt* ilyesféle, bár ezek is a bennük lévő képiségből táplálkoznak (*tűz ága + közt*), a *fény sávja* pedig még képinek is alig tartható. Legfeljebb az *Ámor kútja mellett* vonható még ide (*Ámor kútja + mellett*). A Rongyszőnyeg-ciklus versanyaga természetesen tematikus okokból nem is kívánja meg az olyatén (lírai)hely-építő vagy (lírai)állapot-építő névutós szerkezeteket, mint a klasszikus modernségű Füst költészete. Bizonyára ez az oka annak is, hogy a Petőfi Sándortól való névutóhasználatot értelmező szótári jelentésleírások rendre a valóságleképező nyelvhasználatot tükrözik, hacsak nem

a szótárkészítők módszertani eljárásból származik ez a látszat. A fentiekben felvillantott kérdések természetesen a példaanyag mennyisége, valamint időbeli és (kor)stílusbeli különbségei miatt mindössze annak jelzése lehet: érdemes volna hasonló tüzetesebb vizsgálatot végezni a magyar költői nyelvben.

BÜKY LÁSZLÓ

Felhasznált irodalom

- BÓKAY ANTAL (1997): *Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban*. Budapest, Osiris Kiadó.
- BÜKY LÁSZLÓ (1977): A *fut* ige metaforás használatáról Füst Milán költői nyelvében. *Néprajz és Nyelvtudomány*, 21: 107–16.
- BÜKY LÁSZLÓ (1989): *Képpalkotás és képrendszer Füst Milán és Karinthy Frigyes költői nyelvében*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BÜKY LÁSZLÓ (1997): Étude de style a partir des mots dans leur contexte d'emploi. In: PERROT, JEAN szerk.: *Polyphonie pour Iván Fónagy*. Paris, L'Harmattan, 51–9.
- ÉrtSz. (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FÓNAGY IVÁN (1999): *A költői nyelvről*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Füst Milán (1969) *Összes versei*. Budapest, Magvető Kiadó.
- INGARDEN, ROMAN (1931/1977): *Az irodalmi műalkotás*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- JuSz. (1972): *Juhász Gyula költői nyelvének szótára*. Szerk. BENKŐ LÁSZLÓ. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MMNyR. (1961–1962): *A mai magyar nyelv rendszere I–II*. Szerk. TOMPA JÓZSEF. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- O. NAGY GÁBOR (1966): *Magyar szólások és közmondások*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- PSz. (1973–1987): *Petőfi-szótár. Petőfi Sándor életművének szókészlete I–IV*. Szerk. J. SOLTÉSZ KATALIN et al. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD (1965): *A magyar nyelv névutórendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SIMONYI ZSIGMOND (1888): *A magyar határozók I*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- Weöres Sándor (1970) *Egybegyűjtött írások I–II*. Budapest, Magvető Kiadó.
- ZSILINSZKY ÉVA (1991): A névutók. In: *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*. Szerk. BENKŐ LORÁND. Budapest, Akadémiai Kiadó. 442–60.